

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך לג, תשמ"ב

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

מה מושיטים?

מעמדו התחפירי של הפועל הושיט נראה פשוט.
הופעותיו במשפטים

א. דוד הושיט את ידו.

דוד הושיט את ספרו.

ב. דוד הושיט למשה את ידו.

דוד הושיט למשה את ספרו.

מצדיקות לכאורה שני תיאורים תחפיריים לפועל זה:

א. שם-עצם הושיט ל שם-עצם

ב. שם-עצם הושיט שם-עצם ל שם-עצם

מבנה א' יתפרש כמסמן הזות דבר (יד, ספר או עט)
ממך והלאה.

מבנה ב' יתפרש כמסמן מסירתו, או כעין מסירתו, של
דבר לזולת: גרימה שהדבר (יד, ספר או עט) יהיה אצל
הזולת.

עיון במשפטים שונים, שבהם הפועל הושיט ראוי לבוא,
ובמשפטים, שאין הוא ראוי לבוא, יראה, שאין הדברים פה
פשוטים. נמנעות משפט כגון

הוא הושיט את ספרו, אבל לא את ידו

מצביעה ברורות על כך, שאין המשלים ידו והמשלים ספרו
באים במעמד אחד: אין להם תפקיד סמנטי אחד. הוכחה

נוספת לכך יש בעובדה, שאין שתי המלים יד וספר מונעות זו את זו במשפט, שנשואו הפועל הושיט:

הוא הושיט למשה את הספר בידו.

משפט זה אפשרי גם אפשרי, אם פי אינו מקובל. אין משפט כזה רווח, שכן אנו מרגישים בו עודפות במימוש הלשוני של המטען הסמנטי. המלה יד מגולמת בפועל הושיט, ואין להגדיר פועל זה הגדרה סמנטית בלי להשתמש במרפיב יד. נאמר כבר כאן: היד היא האמצעי להושתת דבר לזולת. אבל יש משפטים, שבהם אנחנו מפרשים את שני המשלימים: הוא הושיט את הספר בידו הארוכה.

פשר ציונו המפורש של האמצעי המגולם בפועל — המרפיב יד — הוא הצורך בספציפיקאציה. בפועל הושיט מגולמת יד, ולא יותר. במשפט זה בא מרפיב זה במפורש כדי לתלות בו את הלנאי: הארוכה.

העובדה, שבתוך המשמעות של

דוד הושיט ספר

כלולה המשמעות: דוד הושיט ידו;

ותיאורו: דוד, בהושיטו את ידו, גרם, שהספר יוזז קדימה, מסבירה יפה גם הבדלים לשוניים מובהקים, שבהם נבדלים שני המשלימים:

דוד הושיט את ידו,

רות הושיטה את ידה.

אבל לא: * דוד הושיט את ידה/ידנו/ידכם וכו'

* רות הושיטה את ידו/ידנו/ידכם וכו'

(אלא אם כן הפונה היא, שמישהו הושיט את יד זולתו
באמצעות ידו הוא).

אם נכונים דברינו, עלינו לומר שבמשפט

דוד הושיט את ידו

עצמו יש עודפות בסימונו של המרפיב יד: הוא מסומן הן
במושא והן בפועל עצמו, אך משפט מקוצר:

* דוד הושיט

הוא משפט חסר מבחינה תחבירית, על אף שיש בו כל המצוי
במבנה הסמנטי השלם. ולא נעמוד כאן על בעיה מרפזית
זאת: קיומם ההכרחי של מרפיבים עודפים עודף סמנטי
במשפטים שונים.

לאור עיוננו זה נבין גם את נמנעות משפט כגון:

* דוד הושיט למשה את ידו ואת ספרו.

משפט כזה נמנע, שכן מחוברים בו זה לזה שני מושאים
אפשריים, שאינם מממשים תפקיד סמנטי אחד. ויותר מזה:
במשפט בלתי-קביל זה מופיע "דוד הושיט את ידו" פעמיים:
פעם אחת במפורש ("דוד הושיט את ידו") ופעם אחת שלא
במפורש (בצירוף: "דוד הושיט את ספרו"). שכן אם אין כאן
שימוש בידיים כבאמצעי לגרימה, אין משתמשים בפועל
הושיט אף במשפט "דוד הושיט את ספרו".

נסכם דברינו ונאמר, שבכל המשפטים, שבהם בא עם
הפועל הושיט משלים, שאינו המלה יד, מגולם בכוח הצירוף
"א' הושיט ידו", כלומר, משתמע האמצעי, שבו
נעשתה הפעולה הנדונה: הגרימה לתזוזת דבר מן הפועל
והלאה למרחק, שאינו עולה על אורפה של היד.

פ י צ ד ש ו ל ח י מ ל ז ו ל ת מ ש ה ו ?

לאור מה שאמרנו כאן נוכל לשפוט נכונה את היחס שבין טיפוסים משפטיים שונים, שבהם בא הפועל שלח, כגון:

א. דוד שלח את החבילה לחיפה.

ב. דוד שלח למשה חבילה.

משפט א' מסמן את המשמעות, שמישהו א' גרם, שמישהו ב' ינוע ממקומו של א' אל מקום ג'. משפט ב' יתפרש בדוחק כך, ששם העצם המשלים שבו — ובמשפט הנתון משה — בא לסמן את המקום, שאליו נשלח הדבר, ואם כן, דינו של משפט ב' פדין משפט א'. אבל פירושו הברור יותר של משפט ב' הוא, שמישהו א' גרם, שברשות זולתו, משה, תהיה חבילה: לפנינו משמעות של גרימת שינוי של המחזיק ברשותו. בה בשעה ברור, שהמקום שאליו נשלחה החבילה הוא מקום הימצאו של הזולת, משה.

בדין מפורט בפעלים שלח — שילח¹ נדונו יחסי המשמעות שבין טיפוסים המשפטיים השונים, שבהם בא הפועל שלח. נראה לנו, שיש מקום להארת הדברים הארה נוספת. אמרנו שם, שבמשפט פמשפט ב' נאמרו שני דברים:

1. מישהו גרם, שחפץ ינוע למקום מסוים.

2. מישהו גרם, שהחפץ יהיה לזולתו.

רשאים אנו לשאול, האומנם שתי המשמעויות הללו

נמצאות במשפט הנתון במישור אחד, כגון:

1. אליעזר רובינשטיין. שלח-שילח, "לשוננו", כרך שלושים

ושמונה, חשל"ד, עמ' 11-32.

מישהו גרם (החבילה בחיפה + החבילה למשה),
ובמלים אחרות: האם המשפט הנתון מסמך שתי גרימות
מקבילות? נראה לנו, כי מוטב לראות כאן לא קוניונקציה של
שני דברים נגרמים, אלא גרימה בתוך גרימה. נראה לנו, כי
מוטב לפרש את משפט ב' כך:
דוד, בְּגָרְמוֹ לחבילה לנוע לחיפה, גרם, שהחבילה תהיה
ברשותו של משה.

אם כן, אין המשפטים א' וב' זרים זה לזה. משפט א'
הוא טיפוס משפט בסיסי, שבו יבוא הפועל שלח. משפט א'
קיים בפוטנציה גם במשמעות משפט ב': משפט א' הוא
מבנה, המשמש במשמעות משפט ב' כאמצעי, שבו נגרם מה
שהוא עיקרו של המשפט: גרימת שינוי בהחזקה.²

2. וראה עיון תיאורטי בעניין זה בעיוננו: א' רובינשטיין, גרימה
בגרימה, "בלשנות עברית חפשית" (עומד להתפרסם).
לאחרונה נכתבה לאור גישה זאת עבודת גמר מקיפה על ידי הגב' רות
זלכה. בעבודתה שהוגשה בחוג ללשון העברית באוניברסיטת תל-אביב
בחנה הגב' זלכה בגישה זאת קבוצות מגוונות של פעלים.